

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) - 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> БАЙСТВО В РУССКОМ ТУРКЕСТАНЕ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	9-14
<i>Мамасайдов Лutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI	15-19
<i>Aminov Hamidulloh Abdirahimovich</i> “TURKISTON ULAMOSI” ASARIDAGI TARIXCHI OLIMLAR	20-24
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISHDA YUNESKO KONVENSIYALARNING AHAMIYATI	25-28
<i>Mamarajabova Nilufar</i> ASTRONOMIYA VA MATEMATIKA SOHASIDA SAMARQANDLIK OLIMLARNING O'RNI (IX-XII ASRLAR)	29-33

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Кузубоев Бехзод Хамидович</i> ОЦЕНКА ДИНАМИЧЕСКОЙ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ЗЕЛЕННОЙ ЭНЕРГИЕЙ, ВЫБРОСАМИ CO ₂ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TVP-VAR.....	34-40
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Toshboboyev Maksud Jalilovich</i> SUN'YIY VA TABIIY INTELLEKT DIALEKTIKASINING GLOBAL XAVFSIZLIK, MEHNAT BOZORI, TA'LIM VA MADANIYAT SOHALARIDA MOHIYATI	41-46
<i>Yorqulov Hakimbek Otaqulovich</i> MILLIY INTELLEKTUAL SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLAR OMILI.....	47-52
<i>Xolnazarov Ismatillo Sohibovich</i> FAZL AL-HAQ XAYRABODIYNING “HADIYYAT AL-SA'IDIYYA” ASARIDA BORLIQ TA'LIMOTI VA UNING IJTIMOIIY-AXLOQIY AHAMIYATI.....	53-58
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> ABU ABDULLOH MUHAMMAD IBN ALI HAKIM TERMIZIYNING “MA'RIFATUL ASROR” ASARIDA BILISH FALSAFASI VA GNOSEOLOGIK QARASHLAR TAHLILI	59-62
<i>Azimova Charos Azamatovna</i> FALSAFIY-DINIY G'OYALARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI	63-68
<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> SA'DIDDIN HAMAVIYNING TAJALLI VA HIJOB HAQIDAGI QARASHLARINING “VAHDAT UL VUJUD” G'OYALARI BILAN BOG'LIQLIGI	69-73
<i>Boymurodov Ilxombek Xayitmurodovich</i> VIRTUAL JAMOALAR VA RAQAMLI IDENTIFIKATSIYALASH JARAYONLARINING FALSAFIY TAHLILI	74-78

<i>Yakubov Azimjon Akmalovich</i> ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-XARGUSHIY AN-NISHOPURIY TA'LIMOTIDA NAFS MASALASI.....	79-83
<i>Ashurova Mahbuba Axtamovna</i> MUZEYLAR FAOLIYATINI TADQIQ ETISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY HAMDA METODOLOGIK MASALALARI	84-88
<i>Mamadaliyev Husanboy Yigitali o'g'li</i> MAHALLA RIVOJLANISHINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI ROLI.....	89-92

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Narzikulova Rayhona</i> HUMOUR AS COGNITIVE–PRAGMATIC SCRIPT OPPOSITION: AN INTEGRATIVE LINGUISTIC MODEL.....	93-98
<i>Hasanova Gulhida Abdulaziz qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA HARAKAT FE'LLAR MUAMMOSI	99-108
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDAGI AYRIM ARABCHA IZOFALI BIRIKMALARNING LEKSIKALIZATSIYASI	109-114
<i>Asqarova Zulayxo Yangiboyevna</i> XORAZM TARIXNAVISLIGIDA “TO'YNOMA” AN'ANASI: SHAKLLANISHI VA KOMPOZITSION TUZILISHI	115-120

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Shagilova Gulxatisha Koptleuovna</i> SOG'LIQNI SAQLASH TUSHUNCHASINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAZMUNI.....	121-125
<i>Komilov Lazizjon Zokirjon o'g'li</i> O'QOTAR QUROLNI QO'LLASH HUQUQIDA ZARARNI MINIMIZATSIYA QILISH BO'YICHA KOREYA AMALIYOTI.....	126-133
<i>Uzbekova Dilshoda Tulkinovna</i> DAVLAT XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH — KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	134-137
<i>Suyunova Iroda</i> APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LAWMAKING AND PRIVATE LAW....	138-146
<i>Максудов Хушнур Хуршедович</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ ОРГАНАМИ СЛЕДСТВИЯ В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	147-153
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQ TIZIMIDA QO'LLANILISHIGA OID NAZARIY YONDASHUVLAR.....	154-158
<i>Ochilov Aziz Ismatovich</i> MA'MURIY-HUQUQIY NIZO VA OMMAVIY-HUQUQIY NIZOLARNING O'ZARO NISBATINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	159-167

<i>Temirov Madrahim O'lmas o'g'li</i> BOJXONA SOHASIDA SODIR ETILGAN JINOYATLAR YUZASIDAN OLIB QO'YILGAN TOVAR MODDIY BOYLIKLARINING KEYINGI HUQUQIY MAQOMINI BELGILASHDAGI AYRIM MASALALAR VA ULARNING YECHIMLARI.....	168-171
<i>Mashrabov Madorbek</i> AVTOMOBIL YO'LLARINING OMMAVIY MULK SIFATIDA MA'MURIY-HUQUQIY TABIATI.....	172-177
<i>Abdugaffarov Davronbek Dilshod ugli</i> CHOICE OF LAW FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL AGENCY AGREEMENTS: BALANCING PARTY AUTONOMY AND AGENT PROTECTION.....	178-183
<i>Kabilov Sardor Asrolovich, Mirzayev Faxritdin Ziyatovich</i> JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA UNING IJTIMOIIY ZARURATI MASALALARI	184-189
<i>Эгамбердиев Ферузбек Аскаржон угли</i> ФОРМЫ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА.....	190-195
<i>Shermatova Gulruh Akmalovna</i> MAISHIY JINOYAT SODIR ETGAN SHAXSNING KRIMINOLOGIK TAVSIFI	196-201
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSI ASOSIDA TALABA-QIZLARNING AXLOQIY QADRIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI.....	202-205
<i>Tirkasheva Go'zal Baxramovna</i> XALQ OG'ZAKI IJODI – MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRUVCHI KOMPLEKS PEDAGOGIK MEKANIZM SIFATIDA	206-213
<i>Ismatov Dilmurod Elmurod o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING AXBOROT-PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI VA BOSQICHLARI	214-219
<i>Гулбоева Шохиста Исमत кизи</i> САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК КЛЮЧЕВОЙ РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.....	220-224
<i>Qudratov Shahzod Nasim o'g'li</i> RAQAMLI TA'LIM EKOTIZIMINING MOHIYATI VA PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.....	225-231
<i>Muhammadiyev Lochin G'ayratovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX O'QITISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING SAMARADORLIGINI ANIQLASH	232-235
<i>Abraeva Rukhsora Shuhratovna</i> USING CORPUS-BASED TOOLS TO ENHANCE GRAMMAR INSTRUCTION FOR MULTILEVEL EXAM TAKERS.....	236-242
<i>Konisbaeva Amina Jenisbaevna</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA A2 DARAJADAGI O'QUVCHILARDA UCHRAYDIGAN TIL TO'SIQLARINING DIDAKTIK OMILLARI.....	243-248

Received: 01 March 2026
Accepted: 15 March 2026
Published: 31 March 2026

Article / Original Paper

THE ISSUE OF SELF IN THE TEACHINGS OF ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-KHARGUSHY AN-NISHAPURI

Yakubov Azimjon Akmalovich

Bukhara State University,

PhD student of the Department of Islamic History and Source Studies

Abstract. This article analyzes the concept of the nafs in the teachings of the famous Sufi scholar Abu Sa'd Abdumalik ibn Muhammad al-Khargushi al-Nishapuri. Based on his work "Tahzib al-Asrar", the study examines the discipline of the self, the control of desires and the role of sincerity in spiritual purification.

Keywords: Sufism, nafs, desires, spiritual purification, sincerity, al-Khargushi.

ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-XARGUSHIY AN-NISHOPURIY TA'LIMOTIDA NAFS MASALASI

Yakubov Azimjon Akmalovich

Buxoro davlat universiteti,

Islom tarixi va manbashunosligi kafedrası doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tasavvuf ta'limotining yirik namoyandalaridan biri hisoblangan Abu Sa'd Abdumalik ibn Muhammad al-Xargushiy an-Nishopuriy ta'limotida nafs masalasi tahlil qilinadi. Muallifning "Tahzib al-asror" asari asosida inson ma'naviy tarbiyasi, nafsni jilovlash, shahvatlarni nazorat qilish va ixlos tushunchalarining mazmuni yoritiladi. Shuningdek, maqolada tasavvuf ta'limotida inson ma'naviy kamolotiga erishishda nafs tarbiyasining o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tasavvuf, nafs, shahvat, mujohada, riyozat, ixlos, ma'naviy tarbiya, al-Xargushiy.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6SI3Y2026N14>

Kirish. Islom ma'naviy ta'limotida insonning axloqiy va ruhiy kamoloti muhim o'rin tutadi. Qur'on va hadis manbalarida inson qalbini poklash, nafsni tarbiyalash hamda shahvatlarni jilovlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan [1].

Tasavvuf ta'limotida ushbu masalalar yanada chuqurroq tahlil qilingan bo'lib, tasavvuf ulamolari insonning ma'naviy yuksalishi nafs bilan kurash orqali amalga oshishini ta'kidlaydilar. Shu sababli tasavvuf manbalarida nafs tushunchasi insonning ichki dunyosiga ta'sir qiluvchi muhim omil sifatida talqin qilinadi [2].

Tasavvuf tarixida nafs tarbiyasi masalasiga alohida e'tibor qaratgan mutafakkirlardan biri Abu Sa'd Abdumalik ibn Muhammad al-Xargushiy an-Nishopuriy hisoblanadi. U hijriy IV-V asrlarda yashagan mashhur tasavvuf olimlaridan biri bo'lib, uning ilmiy merosi tasavvuf tarixini o'rganishda muhim manbalardan hisoblanadi [3].

Al-Xargushiyning eng mashhur asarlaridan biri "Tahzib al-asror" hisoblanadi. Ushbu asarda inson ma'naviy kamoloti, nafsni jilovlash va ruhiy poklanish masalalari keng yoritilgan.

Muallif insonning ma'naviy yuksalishi nafs havosiga qarshi kurashish orqali amalga oshishini ta'kidlaydi [4].

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Islom tasavvufi tarixida nafs masalasi markaziy mavzulardan biri bo'lib, bu masala Qur'oni karim oyatlari, hadisi shariflar hamda mutasavvif olimlar asarlarida chuqur yoritilgan. Ayniqsa, hijriy IV–V asrlarda yashab ijod qilgan yirik muhaddis va tasavvuf namoyandasi Abu Sa'd Abdulmalik ibn Muhammad al-Xargushiyning ta'limotida nafsni tarbiyalash va poklash masalasi alohida o'rin egallaydi.

Al-Xargushiyning tasavvufiy qarashlari, avvalo, Qur'on va sunnatga qat'iy tayanishi bilan ajralib turadi. U nafsni insonni ma'naviy kamolotdan to'suvchi asosiy ichki omil sifatida baholaydi hamda uni tarbiya qilishni solikning eng muhim vazifasi deb biladi. Uning qarashlari "riyozat", "mujohada", "tazkiyat an-nafs" tushunchalari bilan chambarchas bog'liq holda bayon etilgan.

Mazkur mavzu doirasida al-Xargushiyning tasavvufiy merosi haqida klassik manbalarda muhim ma'lumotlar uchraydi. Jumladan, Abu Abdurahmon as-Sulamiyning tasavvuf ahli tarjimai hollariga bag'ishlangan asarlari, Abul Qosim al-Qushayriyning "Risola"si, shuningdek, Imom G'azzoliyning nafs va axloq masalalariga oid qarashlari al-Xargushiyning ta'limotini tushunishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda esa nafs masalasi ko'proq umumiy tasavvufiy konsepsiyalar doirasida o'rganilgan bo'lib, al-Xargushiyning qarashlari aksariyat hollarda boshqa mutasavviflar ta'limoti bilan qiyosiy tarzda yoritiladi. Biroq uning nafs haqidagi qarashlarini mustaqil, tizimli va manbaviy tahlil qilish masalasi yetarli darajada tadqiq etilmagan. Shu jihatdan, mazkur maqola ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: Tarixiy-tahliliy metod – al-Xargushiyning yashagan davri, ilmiy-madaniy muhiti hamda tasavvuf taraqqiyotidagi o'rnini aniqlashda qo'llanildi. Manbashunoslik metodi – mutasavvifning asarlari va u haqidagi klassik manbalardagi ma'lumotlarni tahlil qilishda foydalanildi. Mantiqiy-tahliliy metod – nafs tushunchasining mazmuni, uning bosqichlari va tarbiyalash usullarini tizimlashtirishda qo'llandi. Qiyosiy metod – al-Xargushiyning nafs haqidagi qarashlarini boshqa tasavvuf namoyandalarining (Imom G'azzoliy, Qushayriy va boshqalar) ta'limoti bilan solishtirish orqali umumiy va xos jihatlarni aniqlash maqsadida ishlatildi. Germenevtik metod – tasavvufiy matnlarning botiniy ma'nolarini talqin qilish va ularning ma'naviy-axloqiy mohiyatini ochib berishda qo'llanildi. Mazkur metodlar majmui al-Xargushiyning ta'limotida nafs masalasining mohiyatini ilmiy asosda yoritish, uning tasavvuf tarixidagi ahamiyatini aniqlash hamda zamonaviy ma'naviy tarbiya bilan bog'liq jihatlarni ochib berishga xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama. Tasavvuf ta'limotida nafs insonning ichki dunyosidagi eng muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. Nafs insonning xohish-istaklari, shahvatlari va dunyoviy lazzatlarga bo'lgan intilishlarini ifodalaydi. Shu sababli tasavvuf ulamolari insonning ma'naviy kamolotga erishishida nafsni tarbiyalash masalasiga katta ahamiyat berganlar [5]. Tasavvuf manbalarida nafs insonning ma'naviy taraqqiyotiga to'sqinlik qiluvchi omil sifatida talqin qilinadi. Agar inson o'z nafsini nazorat qilmasa, u dunyoviy manfaatlarga ortiqcha berilib ketishi mumkin. Shu sababli tasavvuf ulamolari insonning ma'naviy kamoloti uchun nafsni nazorat qilish zarurligini ta'kidlaydilar [6]. Al-Xargushiyning ham shu fikrni davom ettirib, inson qalbi shahvatlar ta'siri ostida qolsa, u ma'naviy yuksalishdan uzoqlashishini qayd etadi. Uning fikricha, inson qalbini poklash uchun avvalo nafsni tarbiyalash zarur.

Tasavvuf ta'limotida insonning ichki dunyosini poklash jarayonida nafs bilan kurash masalasi alohida o'rin egallaydi. Tasavvuf ulamolarining fikricha, insonning ma'naviy kamolotga erishishi nafsni nazorat qilish va uning shahvatlarini jilovlash bilan chambarchas bog'liqdir [7]. Nafs insonni dunyoviy manfaatlarga, lazzatlarga va vaqtinchalik zavqlarga moyil qiladi. Agar inson ushbu istaklarga cheksiz ravishda ergashsa, u asta-sekin ma'naviy qadriyatlardan uzoqlashib boradi. Shu sababli tasavvuf ta'limotida shahvatni nazorat qilish insonning ruhiy poklanishida muhim omil sifatida talqin qilinadi [8].

Al-Xargushiy o'zining "Tahzib al-asror" asarida inson qalbining pokligi nafs havosiga qarshi kurash bilan bog'liq ekanini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, inson qalbida dunyoviy istaklar kuchaygan sari u haqiqatni anglashdan uzoqlashadi. Shu sababli inson o'z shahvatlarini doimo nazorat qilishi zarur [4].

Tasavvuf adabiyotida nafs bilan kurash mujohada tushunchasi orqali ifodalanadi. Mujohada insonning o'z nafs, shahvatlari va dunyoviy istaklari bilan olib boradigan ichki kurashini anglatadi. Bu jarayon insonning ruhiy tarbiyasida muhim bosqich hisoblanadi [9]. Tasavvuf ulamolari mujohadani insonning ichki jihodi sifatida ham talqin qilganlar. Ya'ni inson o'z nafs ustidan g'alaba qozonishi orqali ma'naviy poklanishga erishadi. Bu jarayon insondan sabr, iroda va qat'iyat talab qiladi.

Al-Xargushiy ta'limotiga ko'ra, inson nafsini nazorat qila olsa, uning qalbi poklanadi va u haqiqatni anglashga yaqinlashadi. Aks holda, inson nafs havosiga ergashib, ma'naviy kamolotdan uzoqlashadi.

Nafs tarbiyasi usullari. Tasavvuf ta'limotida nafsni tarbiyalash uchun bir qator amaliy usullar tavsiya etilgan. Ushbu usullar insonning ruhiy poklanishiga va ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi.

Al-Xargushiy ta'limotida nafsni tarbiyalashning eng muhim vositalaridan biri riyozat hisoblanadi. Riyozat insonning shahvatlarini kamaytirish, ortiqcha lazzatlardan voz kechish va dunyoviy manfaatlarga ortiqcha berilmaslik orqali amalga oshiriladi [10].

Tasavvuf ulamolarining fikricha, riyozat insonning ichki dunyosini poklashga yordam beradi. Inson o'z nafsini nazorat qilish orqali ruhiy jihatdan mustahkamlanadi va ma'naviy kamolot sari qadam qo'yadi. Shuningdek, tasavvuf ta'limotida ushbu amallar ham nafs tarbiyasida muhim hisoblanadi: zikr, tafakkur, sabr, uzlat va taqvo. Ushbu amallar inson qalbini dunyoviy g'aflatdan poklab, uni ma'naviy kamolot sari yetaklaydi. Shu sababli tasavvuf ulamolari ushbu amallarni inson ruhiy tarbiyasining muhim vositalari sifatida ta'kidlaydilar [11].

Al-Xargushiy ham insonning ma'naviy kamolotga erishishi uchun ushbu amallarni muntazam ravishda bajarish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, inson qalbini poklash jarayoni doimiy ruhiy mehnatni talab qiladi.

Tasavvuf ulamolari qarashlari va ilmiy tahlil. Tasavvuf tarixida ko'plab ulamolar nafs masalasiga alohida e'tibor qaratganlar. Ularning fikricha, insonning ma'naviy kamoloti uning ichki dunyosini poklash va nafs ustidan nazorat o'rnatish bilan bog'liqdir [3].

Mashhur tasavvuf olimlaridan biri Abdulkarim al-Qushayriy o'zining "Ar-Risala al-Qushayriyya" asarida nafs insonni dunyoviy manfaatlarga moyil qiluvchi asosiy omillardan biri ekanini ta'kidlaydi. Uning fikricha, inson nafsini nazorat qilmasa, u doimo shahvat va dunyoviy istaklarga ergashib ketadi [7]. Shuningdek, Abu Homid al-G'azzoliy ham nafs tarbiyasi masalasiga katta e'tibor qaratgan mutafakkirlardan biridir. U o'zining mashhur "Ihyo ulum ad-

din” asarida inson qalbining poklanishi nafsni jilovlash orqali amalga oshishini ta’kidlaydi. G’azzoliy insonning ma’naviy yuksalishi uchun shahvatlarni cheklash va qalbni poklash zarurligini alohida qayd etadi [5].

Tasavvuf tarixini o’rganishga bag’ishlangan zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ham nafs tarbiyasi inson ma’naviy kamolotining muhim omili sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotchilarning fikricha, tasavvuf ta’limotida nafsni tarbiyalash insonning ruhiy kamolotga erishishida muhim ahamiyat kasb etadi [8].

Al-Xargushiy ta’limoti ham ushbu tasavvufiy an’ana bilan uyg’un holda rivojlangan. Uning qarashlariga ko’ra, insonning eng katta dushmani uning nafsini hisoblanadi. Agar inson o’z nafsini nazorat qila olsa, u axloqiy va ruhiy jihatdan yuksaladi.

Al-Xargushiy ta’limotining ilmiy ahamiyati. Al-Xargushiy merosi tasavvuf ta’limoti tarixida muhim o’rin egallaydi. Uning “Tahzib al-asror” asari tasavvufiy axloq va ruhiy tarbiya masalalarini o’rganishda muhim manbalardan biri hisoblanadi [2]. Mazkur asarda insonning ichki dunyosini poklash, nafsni jilovlash va ruhiy kamolotga erishish masalalari keng yoritilgan. Al-Xargushiy insonning axloqiy kamoloti uning nafsini nazorat qila olish darajasi bilan belgilanadi, deb hisoblaydi [9]. Shuningdek, Al-Xargushiy ta’limotida nafs tarbiyasining amaliy jihatlari ham alohida e’tibor qaratiladi. U inson nafsini tarbiyalash uchun riyozat, sabr, zikr va tafakkur kabi amallarni muhim vositalar sifatida ko’rsatadi. Ushbu amallar inson qalbini poklab, uni ma’naviy kamolot sari yetaklaydi. Shu sababli tasavvuf ulamolari ham insonning ma’naviy tarbiyasida ushbu amallar muhim o’rin tutishini ta’kidlaganlar [10].

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ham Al-Xargushiy merosi tasavvuf falsafasining muhim manbalaridan biri sifatida baholanadi. Uning qarashlari tasavvuf tarixini o’rganishda muhim ilmiy ahamiyatga ega [11].

Xulosa. Abu Sa’d Abdulmalik ibn Muhammad al-Xargushiy an-Nishopuriy tasavvuf ta’limoti tarixida muhim o’rin egallagan mutafakkirlardan biri hisoblanadi. Uning ilmiy merosi inson ma’naviy kamoloti, nafs tarbiyasi va ruhiy poklanish masalalarini o’rganishda muhim ahamiyatga ega.

Al-Xargushiy ta’limotiga ko’ra, insonning eng katta dushmani uning nafsini hisoblanadi. Agar inson nafs havosiga ergashsa, u ma’naviy kamolotdan uzoqlashadi. Aksincha, agar inson o’z nafsini nazorat qila olsa, u axloqiy va ruhiy jihatdan yuksaladi.

Muallif insonning ma’naviy kamolotga erishishi uchun shahvatlarni jilovlash, nafs bilan kurashish va ixlos bilan amal qilish zarurligini ta’kidlaydi. Shuningdek, u nafs tarbiyasida riyozat, sabr, zikr va tafakkur muhim o’rin tutishini qayd etadi. Shu jihatdan qaraganda, Al-Xargushiy ta’limoti tasavvuf falsafasida inson ma’naviy tarbiyasi masalalarini o’rganishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Qur’on ma’nolarining tarjima va tafsiri. – Toshkent: O’zbekiston musulmonlari idorasi nashriyoti, 2019.
2. Al-Xargushiy A. Tahzib al-asror. Qo’lyozma manba.
3. Schimmel A. Mystical Dimensions of Islam. – Chapel Hill, 1975.
4. Knysh A. Islamic Mysticism: A Short History. – Leiden, 2010.
5. Al-G’azzoliy A. Ihyo ulum ad-din. – Bayrut, 2005.
6. Nicholson R. The Mystics of Islam. – London, 2002.
7. Al-Qushayriy A. Ar-Risala al-Qushayriyya. – Qohira, 2002.
8. Trimmingham J. The Sufi Orders in Islam. – Oxford, 1998.

9. Arberry A. Sufism. – London, 2008.
10. Zahabiy Sh. Siyar a'lam an-nubala. – Bayrut, 1993.
11. Subki T. Tabaqat ash-shafi'iyya al-kubra. – Bayrut, 1999.
12. Ibn Asakir. Tarix Dimashq. – Bayrut, 1995.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).